

YENİ BİR ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE DİN VE LAİKLİK

Prof. Dr. Burhanettin Can

“Hiç Şüphesiz Allah Katında Hak Din, İslâm’dır.”(3/19)

Giriş

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinden buyana Türkiye, **“Başkanlık sistemini”** tartışmaktadır. Başkanlık sistemini isteyen kesimler, başkanlık sisteminin her derde deva olduğunu, bugünkü parlamenter sistemin her türlü kötülüğün, çözümsüzlüğün ve bunalımın kaynağı olduğunu savunmaktadır. Buna karşılık Türkiye’de başkanlık sistemine karşı olanlar da, başkanlık sisteminin Türkiye’yi diktatörlüğe götüreceğini, çok daha vahim sonuçlar doğuracağını ileri sürmektedirler. Genel olarak her iki kesim de, başkanlık sisteminin yapısı, muhtevası, ne getirip ne götüreceğini tartışmamakta, kamuoyunu bu noktalarda gereğince aydınlatmamaktadır.

Her iki kesim de meseleyi, Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan üzerinden ele almakta ve tartışmaktadır. Sloganlar ve şahıslar üzerinden meseleyi tartışmak, gelecekte, bizi büyük bir mayınlı arazının içine getirip sokabilir. Meseleyi Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın şahsı üzerinden değerlendirip ele alanların ve onu her derde deva görenlerin, onun bir beşer olarak ölümlü olduğunu(2 Alı İmran 144) asla unutmamaları gerekir. Erdoğan sonrasında *laik, liberal, ulusalcı* bir başkanın gelmesi ile genel olarak Müslüman camianın, özel olarak da dini hassasiyeti yüksek olan kesimlerin nelerle karşılaşabileceğini şimdiden düşünmelerinde fayda vardır. Başkanlık sistemi dendiğinde ilk akla gelen ABD sistemidir. *Birleşik bir Türkiye’yi, eyaletlere ayırıp ayrı bayraklarla ve yönetimlerle donatmanın, gelecek on yıl içerisinde Türkiye’ye bedelinin ne olacağını da göz önüne alınması gerekmektedir.* Ayrıca Başkanlık sisteminde, genel olarak, ikiden fazla partinin meclise girme şansı olamayacağına göre değer *eksenli mücadele veren partilerin* meclise girip giremeyeceklerini, *Müslüman/İslamcı/Dindar/Millici camia*, tartışmalı ve düşünülmelidir. Cari liberal-kapitalist-materyalist ve Batı Kültür ve Medeniyet değerlerine göre kurulu bir sistemi, şimdilik, kuvvetlendirmek anlamı taşıyan Başkanlık sistemini, bu kadar içten savunmak, nasıl yorumlanmalıdır? Laik, kapitalist-materyalist, Batı kültür ve Medeniyet değerleri üzerine Lozan’da kurulan cari sistem, **revize edilmiş “İlmli İslam”(!)** projesi ile kendine yeni bir hayat bulmaya çalışmaktadır. O nedenle hem milli hem de İslami değerlerimize yabancı olan cari sistemin felsefi temellerinin *Müslüman/İslamcı/Dindar/Millici camia* tarafından tartışılması daha öncelikli bir görev ve sorumluluk olmalıdır.

Bugüne kadar Türkiye’de anayasalar, ihtilaldan ihtilala değiştirilebilmiştir. Ayrıca anayasaların, diğer kanunlar gibi kolayca ve kısa vadede değiştirilme şansları yoktur. O nedenle hazırlanacak yeni bir anayasada, bir felsefe ve dünya görüşünün ürünü olan laikliğin yer alması, gelecekte çok ciddi sıkıntılara sebebiyet verebilecektir. Bugün bu konunun üzerinde durma-

mızın amacı da budur. O nedenle dini ve milli hassasiyeti olanların, bu gerçeği görmeleri gerekmektedir. Yarın çok geç olabilir.

Yeni bir anayasa yapım sürecinde başkanlık sistemi ile laiklik/sekülerlikten hangisinin düşünsel, felsefi boyutlu ve teknik olduğu, hangisinin taktik ve stratejik bir konu olduğu sorgulanmalıdır. Varılacak sonuca göre o konu, öncelikli olarak tartışılmalıdır. Bununla beraber bu iki konu, birbirine bağımlı da değildir.

Bize göre *Yeni bir anayasa* yapım sürecinde, sistemin felsefi temelini oluşturan **Laiklik/Sekülerlik** öncelikli olarak ele alınıp tartışılmalıdır. Bundan dolayı **Meclis Başkanı İsmail Kahraman**'ın "**Yeni Türkiye ve Yeni Anayasa**" adlı konuşmasında, "**Laiklik bir kere yeni anayasada olmamalıdır**", "**tarifi yapılmalıdır**", "**Dindar anayasa meselesinden anayasamızın kaçınmaması lazım**"(1) demesi üzerine, başlatılan tartışmaların yararlı olduğuna inanarak bu yazıyı kaleme almış bulunmaktayız. Ne yazık ki AKP, MHP yöneticileri, İslami ve milli hassasiyetleri öne çıkan yazar, düşünür, kanaat önderleri ve gönüllü kuruluşlar(TGTV hariç), başlatılan tartışmayı derinleştirip yaygınlaştırmadan aniden sonlandırmışlardır. *Bu ani ve sert refleks, Meclis Başkanı İsmail Kahraman'ın, muhtemelen, taktik olarak geri adım atmasına sebebiyet vermiş, akabinde yaptığı yazılı basın açıklamasında laikliliği savunmuştur.* Buna karşılık laiklik/sekülerliği savunan kesim ise tam bir taarruz başlatarak toplumu tek yanlı olarak bilgilendirmiş ve yönlendirmiştir. Cumhuriyet Tarihi boyunca da benzer tavırlar ortaya konarak **laiklik/sekülerlik** üzerinden yürütülen psikolojik harekât ile yol boyu, Müslüman camia tehdit edilmiş, hakarete uğramış, hatta mahkûmiyetler olmuştur. Yol boyu *yürütülen psikolojik harekâtın sonucunda, Müslüman camia içerisinde laikliği benimseyen, kafası karışık bir insan unsuru ortaya çıkmıştır.* Bu nedenle *bu ülkenin asıl sorunu, istikamet sorunu, kimlik sorunu, kültür ve medeniyet sorunudur.*

Meclis Başkanının konuşması üzerine başlatılan tartışmalarda kullanılan **din, laiklik ve sekülerlik** kavramlarına tarafların, aynı anlamı yüklememekte olduğu görülmektedir. Kelime aynı ve fakat muhteva farklıdır. Bu da, tarafların birbirini anlamasına mani olmakta, gerilim artmakta, hakaret edilmeye başlanmakta, kavga noktasına gelinmektedir. Bundan dolayı "**Din**", "**Sekülerlik**"/"**Laiklik**", **Sekülerizm/Laisizm** ve **Sekülerleşme/Laikleşme** kavramlarının *hem "esas" hem de "İstılahı" manalarının* tartışılmasında fayda vardır.

Burada, bu konu ele alınmaktadır.

Meclis Başkanı İsmail Kahraman'ın Konuşması

Meclis Başkanı İsmail Kahraman konuşmasında, Osmanlının son dönemlerinde başlayan ve Cumhuriyet döneminde zirveye çıkan yanlış bir yaklaşıma dikkat çekmeye çalışmıştır. *Bu yanlış yaklaşım, insanı ve milleti önceleme yerine devleti önceleme; millet için devletin var olması yerine devlet için milletin var olması yaklaşımıdır.* O nedenle Kahraman konuşmasın-

da, devlet ve millet kaynaşmasına vurgu yaparak insanın ve milletin öncelenmesine dikkat çekmiştir:

"Önce insan. Yeni Anayasa önce insan demelidir. Devlet insanın hizmetinde, vatandaşının hizmetindeki bir örgüt olmalıdır. Bizde tersine, devleti koruyan, ferdi ise hizmet ettiren noktada olan anayasalar olmuştur... Yeni anayasa ferde ehemmiyet vermeli. Devlet, kendini ferdin hizmetinde bilmeli..."(1).

Kahraman'a göre *insanı ve milleti değil de devleti önceleme yanlı yaklaşımı*, mevcut anayasanın ruhuna sinmiştir. Mevcut anayasa, bir yerde özgürlükleri verirken bir başka yerde özgürlükleri geri alarak yığınla tezatı bünyesinde barındırmaktadır. Bu tezat, hem diline hem de muhtevasına yansımıştır:

"Mevcut anayasanın dili de imlası da düzgün değil... Birinci kısmında hürriyeti verir. Maddenin hemen ikinci kısmında 'ancak, şu kadar ki, fakat' diyerek hürriyeti geri alır. Niye? Çünkü bir darbe anayasasıdır. 61 de böyledir. 82 de böyledir... Hürriyeti verdikten sonra tahdit olmamalı ..." (1)

Kahraman'a göre kendi toplumsal yapımıza, gerçekliğimize uygun olarak anayasa yapılmalıdır. *Anayasada kurucu irade olarak millet yer almalı ve anayasa millet tarafından yapılmalı, zamana, zemine ve şartlara bağlı olarak da değiştirilebilmelidir.* Tepeden inme Anayasa yapılmamalıdır:

" 'Anayasa değişir mi değişmez mi?' gibi tartışmalar var. Tabii ki değişir, nihayetinde bu bir yasa. Anayasayı millet istediği gibi yazar, kaleme alır ve yayınlar. Çünkü kendini yönetecek noktaları, o tespit edecek. 'Kurucu irade şöyle dedi, böyle dedi' denmez. Kurucu irade, milletin ta kendisidir. Millet bunu yapmalıdır... Anayasayı toplumla kaynaşarak yapacaksınız. Bizdeki anayasa çalışmaları daha çok tepeden inme şeklinde yapılmıştır.'" (1)

Toplumsal değişimi, zamanı, zemini ve içinde bulunulan şartları göz önüne almayan, katı ve ayrıntılı bir anayasa, toplumsal isteklere zamanında cevap verememektedir. Böyle bir anayasa, toplumsal isteklere cevap verebilme amacıyla yapılacak tüm yasal düzenlemelerin önünde de büyük bir engeldir. Bunu aşabilmek için pansuman varı değişimler yapılarak ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu da, Anayasayı yamalı bohça haline getirmektedir. 1982 anayasası, bu nedenle **"yamalı bohçadır ve Türkiye'nin bütünlüğünü göz önüne alamamaktadır."** Meclis Başkanı Kahraman'ın dikkat çektiği noktalardan biri de budur.

Anayasalar, milletlerin inancına, hayat felsefesine, akaidine, dinine, imanına göre yapılır/yapılmalıdır. Kendi kültür ve medeniyet kodlarını koruyan, geliştiren geliştirmeye imkân veren yasaların anası olarak şemsiye görevi görür/görmelidir. Ayrı dünya görüşü, hayat felsefesi, din ve imana sahip bir toplumda geçerli ve başarılı olan anayasa veya yasalar, farklı dünya görüşü, hayat felsefesi, din ve imana sahip bir başka toplumda geçerli, başarılı olmaz, ola-

maz. Bugün mevcut anayasa ve yasalar, tepeden inmece ve toplumsal gerçekliğimize uygun olmayıp kültür ve medeniyet kodlarımızla uyuşmamaktadır. *Kahraman'ın konuşmasında, dikkat çekmek istediği en temel noktalardan birisi de burasıdır:*

"Peki, niye biz Müslüman bir ülke olarak, dinden kendimizi arındırma, geri çekme durumunda olacağız? Niye? İslam İşbirliği Örgütü'ne kayıtlıyız, üyesiyiz, kurucusuyuz. İslam Kalkınma Bankası'nda varız. İslam Dışişleri Konferansı'nda varız. Bir İslam ülkesiyiz. Bu nedenle dindar bir anayasa yapmalıyız... Anayasamızın dinden kaçınmaması lazım."(1)

Bin yıl İslam Kültür ve medeniyeti ile yoğrularak şekillenmiş bir milletin, dinine göre bir hayat tarzı inşa etmesinin önünde en büyük engel, *laiklik*dir. Muhtemelen bu nedenle Meclis başkanı, dini hayattan koparan, tecrit eden bir ilke olarak laiklik ilkesinin Anayasa ve yasalarda yer almasına karşı çıkmaktadır:

"Ladinilik olmamalı yeni anayasada ve dindar bir anayasa olmalı. ...Herkes dini inancında, bunu yaşamada ve ifade etmede hürdür. 'Allah demeyeceksiniz' Allah Allah. Öürken mi diyeceksiniz... Laiklik bir kere yeni Anayasa'da olmamalıdır..."(1).

Meclis Başkanı, Allah lafzının geçmediği ve fakat laiklik ilkesinin en katı bir şekilde yer aldığı 1961 ve 1982 anayasalarını, yanlış bir yaklaşımla, **"dindar anayasalar"** olarak da nitelendirmektedir:

"Mevcut anayasanın herhangi yerinde Allah lafzı yok ama, Anayasa inanca göre tasnif edildiğinde; bu 82 Anayasası da, 61 Anayasası da dindar anayasalardandır. Neden? Diyanet İşleri Başkanlığı idare içinde vardır. Resmi tatiller, Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı'dır. Din dersleri mecburidir ve inanca dayalı bir yapısı vardır. Yani seküler değildir, dindar anayasadır. Laiklik tarifi de ona göre olmalıdır... Mesela dindar anayasa meselesinden Anayasamızın kaçınmaması lazım. Dini olarak bahsetmesi lazım."(1)

Burada bir tezat vardır. Bir anayasada, "Diyanet İşleri Başkanlığı", "Resmi tatiller", "Kurban Bayramı", "Ramazan Bayramı" ve "Din derslerinin mecburi" oluşunun yer almış olması, o anayasayı dindar anayasa yapmaz/yapamaz. Dinin hayatı tanzim etmesini sağlamayan, buna imkân vermeyen bir anayasa, dindar olamaz. Dini, ibadet boyutuna indirgeyerek ferdin kalbine, evine ve camisine hapseden bir anayasa, İslam dinini parçalamakta, bütünlüğünü bozmakta ve dini tahrif etmektedir. "İlmli İslam"(!) denilen de bundan başkası değildir. Böyle bir din "Allah indinde Hak din İslam'dır" ilkesine aykırıdır.

Meclis Başkanı Kahraman, gerek yaptığı konuşmada ve gerekse yaptığı basın açıklamasında, *laikliğin açık, net bir tarifinin yapılmamış* olmasından ve bunun neden olduğu sıkıntılardan şikâyet etmekte, yerden göğe kadar haklıdır:

“Dünyada üç anayasada laiklik var. Fransa'da var. İrlanda'da var. Bir de Türkiye'de var. Tarifi de yok. İsteyen, istediği gibi bunu yorumluyor. Böyle bir şey olmalıdır...”(1)

Meclis Başkanı Kahraman'ın 26 Nisan 2016 Tarihli Basın Açıklaması

Meclis Başkanı Kahraman konuşmasının bütünlüğü içerisinde, kavramsal düzeyde tezatlar var olmuş olmasına rağmen, Türkiye'nin en hayati meselesine cesaretle parmak basmış ve gündeme taşımıştır. Kendisinden Allah razı olsun. Normal olarak **AKP, MHP, SP, BBP, gönüllü kuruluşlar, kanaat önderleri ve bilim insanları**, bu değerlendirmelere sahip çıkıp laiklik konusunun **felsefi boyutta** tartışılmasına imkân vermeliydiler. AKP ve MHP kurmaylarının bu tartışmaya katılmayıp laiklik ilkesine sahip çıkmaları, Kahraman'ı çok etkilemiş olmalı ki 26 Nisan 2016 tarihli yazılı basın açıklamasında, “yanlış anlaşıldığını” ifade ederek laikliğin tanımının yeniden yapılmasını istemekte ve *laiklik ilkesine, muhtemelen, taktik olarak sahip çıkmaktadır:*

“...Bu kavram siyasi hayatımızda ve yargısal uygulamalarda bireysel ve toplumsal hak ve özgürlükleri sınırlayıcı, yok edici bir araç olarak kullanılmıştır ve ciddi mağduriyetlere yol açmıştır. Bu haksızlıkların en temel sebebi laiklik kavramının tanımının yapılmamış olmasıdır.

Mevcut anayasamızda Türkiye'nin, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu belirtilmekte ancak laikliğin tanımı yapılmadığından, din ve vicdan hürriyeti kavramları da tartışmaların ortasında yer almaktadır.

...Esasında; laiklik her türlü din ve inanç mensuplarının ibadetlerini özgürce icra etmelerini, dini kanaatlerini açıklayıp bu doğrultuda hayatlarını tanzim etmelerini güvence altına alır. Bu bakımdan laiklik, özgürlük ve toplumsal barış ilkesidir.

‘Anayasanın dindar olması’ beyanımdaki kastım; hiçbir ayırım yapmaksızın din ve vicdan özgürlüğünün anayasamızın lâfzî ve ruhu ile güvence altına alınmasını sağlamayı temenni etmektedir.

Laikliğin farklı inanç gruplarına sağladığı hürriyetlerin mevzuatta yer bulması, devlet ve milleti karşı karşıya getirmeyen bir laikliğin tarifi ve tatbikatı yeni anayasada olmalıdır.”(2)

Bu açıklama, daha önce yapılmış olan konuşma ile tezat teşkil etmektedir. Bize göre çok da yanlış olmuştur. Bu konu Din, laiklik ve sekülerlik kavramlarının incelendiği kısımda okuyucu tarafından daha rahat değerlendirilebilecektir.

Kelimelerin Anlam Alanları ve Kavramsal Karmaşa

Türkçe sözlüklerde **Tarif(Tanım)**, “1- Bir nesneyi bütün vasıflarını içine alacak şekilde sözlü veya yazılı olarak anlatma; 2- Bir kavramı kelimelerle ifade etme, 3- Bir nesneyi belli başlı noktalarını zikrederek tanıtmaya.”(3) olarak ifade edilmektedir. Bir şeyin tarifi öyle olmalı ki kafa karışıklığına, anlaşmazlığa sebebiyet vermemelidir. Bunun için tarifi, '**Ağyarını/Ağyarına mâni, efradını/efradına câmi**' olması gerekir denmiştir(4). Bununla anlatılmak istenen tarifi, tarif edilen hususa ait bütün nitelikleri toplaması, ondan farklı olan nitelikleri dışta bırakmasıdır. Ne gereğinden fazla uzun olması ne de anlaşılacak kadar kısa kalmasıdır.

Kelimeler, yalnızca bir konuşma aracı değil; aynı zamanda, toplumun içinde bulunduğu durumu, dünya görüşünü, kültürü, sistemi algılayıp değerlendirebilme aracıdır da. Kavramlar, toplumun ilişkileri, davranışları, anlayışları, kültür ve yaşantısı hakkında bilgi verirler(5, 6).

Her kelimenin kendine özgü bir sözlük manası vardır ki biz o kelimeyi, bulunduğu münasebet sistemi dışında da mütalaâ etsek, kelime yine o manayı taşır. Buna kelimenin “**esas manası**” denmektedir(5). Bazılarının ise sözlük anlamlarının yanısıra, sözlük anlamlarından daha öncelikli olarak kullanılan bir başka anlamı daha vardır. Buna “**ıstılahı**” anlam denmektedir. **İstılahı (izafi) mana, kelimenin kökünden gelmeyen, fakat içinde bulunduğu münasebet sisteminden ve bu sistemdeki diğer kelimelerle kurduğu ilişkiden doğan özel bir anlamdır.** Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için **Kur'ân'da geçen “Kitap”** kelimesini ele alalım. Kitap kelimesinin esas manası, “*yazılmış veya basılmış sayfaların bir araya getirilmesi ile oluşan toplam*”(3) iken vahiy alanında dini terminolojide ıstılahı anlamı, “**Kuran”dır(2/174).** Tıpkı bunun gibi, **din ve laiklik** kelimelerinin bir esas anlamları, bir de ıstılahı anlamları vardır. Din ve laiklik tartışmalarına bu açıdan bakmak gerekmektedir.

Türkiye'nin en ciddi sıkıntısı, kavramların kendi anlam alanlarından koparılarak çarpıtılmasıdır. *Kavramların bu şekilde anlamlarının çarpıtılması, kavramların tanımlanmasındaki sınırları muğlâklaştırmakta ve silah haline dönüştürmektedir. O nedenle Allah Kuran'da “Onlar, kelimeleri konuldukları yerlerinden saptırır... İçlerinden birazı dışında, onlardan sürekli ihanet görür durursun.”(5 Maide 13, 41) uyarısında bulunmaktadır. Değer yüklü olan kavramların, bu şekilde çarpıtılarak kullanılması, hakla batılın, maruf ile münkerin, adaletle zulmün, helal ile haramın birbirine karışmasına, melez değer sisteminin meydana gelmesine ve bunun doğal sonucu olarak da sosyal şizofreninin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. O nedenle Allah, “Hakkı batılın yerine geçirmeyin ve sizce de bilinirken hakkı gizlemeyin.”(2Bakara 42) buyurmaktadır.*

Seküler, Sekülerizm ve Sekülerleşme

Osmanlı'da Batıya giden **Jöntürkler**, kendilerinin dahi tam bilemedikleri, kendi toplumları için de bir karşılığı olmayan birçok kavramı Avrupa'dan alıp toplumlarına kabul ettirmeye çalışarak kavramsal bir karmaşaya neden olmuşlardır(7). Bu, Cumhuriyet döneminde Devlet

eliyle yapılmak istenmiş; **sekülerlik** ve **laiklik** gibi birçok kavram ithal edilerek kabullenmesi için halka baskı yapılmıştır.

"Seküler" kelimesi, Latince olup *'ırk, çağ, dünya'* demek olan *'saeculum'*dan gelmektedir. 'Saecularis', *'saeculum'a ait olan'* anlamındadır. Bu kelime eski Fransızcaya *'seculer'* ve oradan İngilizceye *'secular'* şeklinde intikal etmiştir. Kelime modern Fransızcada *'seculaire'*dir(8). **Seküler**, *"yeryüzüne ait olan, içinde yaşanılan çağa ait olan, ömür boyu olan, dine ve kiliseye bağlı/bağımlı olmayan, ruhbanlara(clergy) ait olmayan"* anlamına gelmektedir(8,9).

Ancak Seküler kelimesi, doğduğu zamanki anlamıyla yol boyu kazandığı ıstılahı anlamı birbirinden çok farklılaşmıştır. Aşağıda ismi geçen sözlüklerde sekülerleşme ve bununla ilgili kavramlara yüklenen anlamlarda bu değişimi rahatlıkla görebilmekteyiz:

Samuel Johnson Sözlüğü:

"Sekülerleştirmek(secularize):Uhrevi/dini olanı, gündelik hayattan uzaklaştırma. Sekülerleşme(secularization):Sekülerleştirme eylemi. Dinin gündelik hayattaki etkisini ve yerini azaltma, sınırlama süreci."(10)

Loobster Sözlüğü:

"a- Dünyevi ruh dünyevi yönelişler. İlke ve uygulamalardan oluşan ve her çeşit inanç ve ibadeti ret eden sistem.

b- Din ile kilisenin, devlete ve özellikle genel eğitim işlerine hiçbir şekilde müdahale edememesi anlayışı."(11)

Oxford Sözlüğü:

"a- Dünyevi ya da maddi olan. Dini ve ruhi olmayan.

b- Dinin, ahlak ve eğitime temel olması gerekmediğini söyleyen görüş." (11)

"Uluslararası Üçüncü Yeni Sözlük":

"Hayatın tamamında ya da bir bölümünde dinin veya dini değerlerin yönetime müdahalede bulunmaması veya bu değerlerin amaçlı bir biçimde hayatın dışına itilmesi anlayışı üzerine kurulu yöneliş, akım,

davranışsal ve ahlaki değerler. Din kesinlikle dikkate alınmaksızın hayatın çağdaş ve sosyal dayanışma değerleri üzerine kurulmalıdır düşüncesi üzerine kurulu sosyal ahlak sistemi."(11)

Yukarıdaki tanımlardan görülebileceği gibi Sekülerleşmede insanın bütün ilgisi ve dikkati, yalnız ve yalnız bu dünyaya çevrilmiştir. **Ahret hayatı ya inkâr, ya unutulmuş ya da önemsiz bir hale gelmiştir. Sekülerleşme teorisyenlerinden Harvey Cox, bu süreci şöyle tanımlamaktadır:**

“İnsanların en temel ilgi ve yöneliminin bu *dünyanın dışından-ötesinden ve üstünden*, sadece ve sadece bu dünyaya yönelmesi hareketidir. **Bu, bu dünyanın bağlı olduğu mitik, metafizik ve dini her çeşit dualizmden(iki dünya) arındırılmasını içermektedir. Bunun nihai anlamı ise, bütün hastalıkları ve günahlarıyla, bütün sağlık ve umutlarıyla sadece yeryüzü alanını kemaliyle ciddiye almaktır.**”(12).

Peter Berger’e göre sekülerleşme, düşünme sistemi/zihin hayatı dâhil tüm alanların dinin etkisinden tamamı ile arındırılması hareketidir:

“Mamafih kültür ve sembollerden bahsettiğimizde sekularizasyonun toplumsal-yapısal bir süreçten daha fazla bir şey olduğunu kastediyoruz. Sanat, felsefe ve edebiyatta dini içeriklerin kayboluşu ve hepsinden önemlisi **bilimin dünyada özerk ve tamamen seküler bir yöntem** olarak yükselişinde gözlendiği gibi *o, kültürel ve düşünsel bir hayatın tamamını etkisi altına alır. Bununla kalsa iyi, burada sekularizasyonun aynı zamanda öznel bir yanının da bulunduğu ima edilmektedir. Nasıl ki toplum ve kültürün sekularizasyonundan bahsediyorsak, aynı şekilde bilincin sekularizasyonundan da bahsedebiliriz...*”(12).

Edward Bailey’e göre de sekülerleşmenin değişmeyen anlam boyutu, din karşıtlığıdır:

“*Seküleri tanımlamak gayet kolaydır. Sekülerin anlamı sürekli değişmektedir, ama sürekli olan bir yönü de vardır: Her zaman açık bir şekilde dini olanın karşıtı anlamına gelir. Dini olan ne anlama gelirse gelsin bu öyledir.*”(13)

Max Weber’e göre, “*Sosyal eylem için kesin bilgi sağlama anlamında ilahi otoriteye yönelik, geçmişe göre güvenirliliğini kaybetmiş, pratik ekonomik faktörler, bilginin değerini belirlemede giderek artan bir rol oynamaya başlamıştır.*”(13)

Sekülerleşme teorisyenlerine göre; “*Sekülerleşme teorisinin ana teması gayet nettir: Modernleşme ile hem toplumsal seviyede hem de bireyin zihninde(bilincinde) din gerileyecektir.*”(14)

Ancak zaman bunun tersini ortaya koymuş, din bireylerin ve toplumların hayatında, ruh dünyalarında çok ciddi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkıp yaygınlaşmıştır. Bunun üzerine sekülerleşme teorisyenlerinden **Bryan Wilson, Peter Berger, Thomas Lucman ve Karel Dobbelaere**, Dinin insanın *düşünce ve ahlak dünyasında* bir ihtiyaç olarak var olması gerektiğini savunarak inşa ettikleri sekülerleşme teorisini kısmen eleştiriye tabi tutmuşlardır(13-15).

Teorisyenlere göre sekülerleşmenin bir “**toplumsal boyutu**” bir de “**kişisel bilinç boyutu**” vardır. **Sekülerleşme, başlangıçta her iki boyutta da dine savaş açmıştır.** Ancak bu savaşta isteneni sağlayamamış, özellikle kişisel bilinç boyutunda ciddi bir başarısızlığa uğramıştır. **Peter Berger** bu noktada, “*Toplumsal seviyedeki sekülerleşmenin mutlaka bireysel bilinç seviyesinde de gerçekleşmesi gibi bir zorunluluk söz konusu değildir*”(15,16) diyerek sekülerleşmenin tümüne değil *bilinç düzeyindeki değişim zorlamasına* karşı çıkmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken şey, hayatın dini kurallarla tanzim edilmesi ile düşünce, inanç ve ahlak yapısında dinin etkili olması farklı şeylerdir. Sekülerleşme teorisine eleştiri yönelten bu seküler düşünürler, dinin birey için bir ihtiyaç olduğunu, bireyin özel hayatında/zihninde bir karşılığı bulunduğunu fakat bunun toplumsal, kamusal, siyasal hayatı tanzim etmek şeklinde anlaşılmasını gerektiğini ifade ederek önceki düşüncelerini bir miktar revize etmektedirler(13-16). Yoksa sekülerleşme teorisinin tamamından vazgeçmiş değildir. Bu durum, Jürgen Habermas'ın 3 Haziran 2008, İstanbul Bilgi üniversitesinde yaptığı konuşmada açıkça görülmektedir:

“...Dindar vatandaşlar ve cemiyetler yasal düzene sadece yüzeysel olarak uymamalıdır; ayrıca, kendi inançlarının önermelerini anayasal prensiplerin seküler meşruiyetine uygun hale getirmeleri beklenir.

...Açıkça görülüyor ki, bugün İslam’i dünyada da, Kuran’ın doktrinine ‘tarihsel – hermenötik’ bir yaklaşımın gerekli olduğu kavrayışı geliyor... Seküler devletin çatışan dini görüşlere karşı tarafsızlığıyla, siyasi kamusal alanın tüm dinsel katkılardan temizlenmesini birbiriyle karıştırmayalım.”(17)

Laik Kavramının Ortaya Çıkış ve Esas Anlamı

"Laik" kelimesi Grekçe olup 'laos' kökünden türetilmiştir. 'Laos', 'halk', 'avam', "ahali", "reaya" anlamındadır. Laos'tan 'laikos' türemiştir. 'Halkdan adam' demektir. Kelimenin Klasik Grekçedeki anlamı 'ferdi kişi', 'belirli bir şeye bağlı olmayan'dır. Bu kelime, Geç Latince 'laicus', Fransızcada 'lai' ve İngilizcede ise 'lay' şeklini almıştır. Terim olarak anlamı, genel olarak, 'belirli bir meslek grubuna dahil olmayan kişi', "belirli bir sınıfa dahil olmayan kişi" demektir. Özel anlamları 'rahipler sınıfının dışında olan kişi' ve/veya, 'bu sınıfa dahil olup da hizmet ve el işleriyle meşgul olan kişi', olmaktadır. Görülebileceği gibi 'Laik' kelimesinin esas anlamı, köken olarak 'dinin karşıtı olan kişi' değil, bir müessese olan 'kilise mensuplarının/ruhban'ın (clerical)' dışındaki kişi', 'avam'dır. Ruhbanlar 'havass'dır, laikler ise 'avam'dır(8). Eski Ahit'te mevcut olmayan, Laos'dan türetilen "laik" kelimesi, din adamları(klerikaler) dışındaki kitleyi ifade etmesi anlamında miladi ilk asırda Romalı Clement tarafından kullanılmıştır(8).

Ruhbanlar ve diğerleri şeklinde bir ayırma gidilmesinin sebebi, *Hıristiyanlığın kutsal ve bağlayıcı referansları, İnciller, Resullerin işleri, Havari mektupları ve Kilise konsüllerinin tespit ettiği temel iman esasları ile ilgilidir. Hz. İsa'dan sonra onun vahiyleri, Resul ve kilise azizlerine intikal etmeye devam etmektedir düşüncesi(18) ve Pavlus'un, "Havariler, Mesih'in hizmetçileri ve Allah'ın sırlarının kâhyalarıdır. İnsan bunu böyle bilmelidir." "Vaiz ve Resul olarak imanda ve hakikatte milletlerin muallimi olarak ben tayın olundum"(Timoteosa 1,2: 71; Timoteosa II, 1:11) ifadeleri, Hıristiyanlıkta, ruhbanlara/din adamlarına özel bir ağırlık kazandırmıştır.*

Hıristiyanlık düşüncesinde hiyerarşinin zirvesinde “**Tanrı**” en alt basamağında da “**halk**”, Tanrı ile halk arasında ara katman olarak “**ruhbanlar**” yer almaktadır. Ruhbanlar, böyle bir konumda olunca, bu sınıfa dâhil olmayanların durumunu belirleyecek bir kavrama, ihtiyaç hâsıl olmuştur; o da, yukarıda ifade edilen **laik** kelimesidir. **Bu nedenle Hıristiyanlıkta toplum ruhbanlar ve laikler/sekülerler olarak iki ana sınıfa ayrılmışlardır**(8,18).

Başlangıçta, 'Ruhban olmamak' demek, 'Kilise kurumu mensubu olmamak' anlamındaydı. Laik, ruhban olmayan, ama Hıristiyan olan sıradan insan demektir(8). Laik kelimesinin esas anlamı buydu. Ancak tarihi süreç içerisinde esas anlamında meydana gelen kırılmalar sonucu kelime, kökeninden koparak yepyeni bir anlam, istilahi anlam, kazanmıştır. Aşağıda bu sürecin kısa bir özeti verilmektedir.

"İki-Kılıç" Doktrini; “Regnum-Sacerdotium”

Batıda Hıristiyanlığın yasak olduğu dönemlerde Hıristiyanlar, Roma'nın zulmünden korunmak amacıyla Matta İncil'indeki "**Kayzer'in/Sezar'ın Hakkını Kayzer'e/Sezar'a ve Allah'ın Hakkını Allah 'a verin**"(Matta, Bab:22., Ayet:21) ayetini bir ilke olarak benimseyip mücadelelerini buna göre yapmışlardır. Hıristiyanlığın iki büyük kurucusu olan Aziz Petrus ve Aziz Pavlus (St. Peter ve St. Paul), "**dünyevilik**" ile "**uhrevilik**" , "**dünya işleri**" ile "**din işleri**" ve "**dünyevi güç merkezi**" ile "**ruhani güç merkezi**" ayrımı yaparak Hıristiyanlığın dünya işlerini, krallara, imparatorlara bıraktığı; dolayısıyla kendilerinin tehlikeli olmadığı mesajını Romalı İmparatorlara vermek istemişlerdir(8).

Ancak Hıristiyanlık meşruiyet kazanıp kuvvetlenince, bu ilke terk edilmiş; bunun yerine "**İki-Kılıç Doktrini**" savunulmaya başlanmıştır. İki-Kılıç Doktrini, Luka İncili'ndeki "**Ve onlar: Ya Rab, işte, burada iki kılıç, dediler. İsa onlara:"Yeter", dedi.**"(Luka., Bab:22., Avet:38) ayetine dayandırılmıştır. Buradaki İki Kılıç ile "**Tanrı'nın Hıristiyanlık'ı korumak üzere verdiği iki güç kaynağı**" kast edilmektedir: "**Dünyevi İktidar (Regnum)**", "**Ruhani İktidar (Sacerdotium)**"(8,18).

İki Devlet: “Dünya Devleti-Sitesi”(“civitate terrana”) ve “Tanrı Devleti –Sitesi”(civitate- dei)

Hıristiyan Teolojisinin önemli isimlerinden **Saint Augustin-Aziz Augustin(354-430)** yazdığı eserde, Roma'nın yıkılışının sebebini, "**iki devlet**" (“**Dünya Devleti-Sitesi(civitate terrana) ve Tanrı Devleti –Sitesi(civitate- dei)**”) arasındaki ilişkinin yanlış olmasına bağlamıştır. **Saint Augustin'e göre(354-430) iki devlet, Tanrı devletinin/kilisenin otoritesi altında birleşmeli ve tek otorite olmalıdır**(8, 19).

İki Kılıç ve İki Devlet doktrini, birlikte, "**Kayzeryo-Papizm**" veya "**Papalık Doktrini**" (Papal Doctrine) olarak isimlendirilmektedir. Papalık Doktrini, felsefi olarak Hıristiyanlığın Kutsal kitaplarında yer alan bazı ayetlere dayandırılmıştır (Yuhanna, 3:17; 5:22-23; 27:47; Koloselilere, 2:10; II. Korintoslulara, 11:13, 13:11; Efesoslara, 5:23; 1:18, 24). "**Kilisenin**

başında bulunan Papa resullerden vahy almaktadır. Papa masum ve yanılmazdır.” fikri, doktrinin inşasında etkili olmuştur.(18).

Papa I. Leo (440-561), “*ruhani ve dünyevi iktidarın başının Papa ve din adamları olması gerektiğini*” ileri sürmüştür(8). Benzer şekilde 11 asırda **Papa VII. Gregoria**, bu iki iktidarın, ruhani iktidarın başkanlığında birleştirilmesi gerektiğini, Pavlus’un “*Mademki biz size ruhani şeyler ettik, sizin cismani şeylerinizi biçeceksek, büyük şey mi? Eğer başkaları sizi hala hâkimiyette hissedar iseler, biz daha ziyade değil miyiz?*”(I. Korintoslulara, 9: 11-12) sözlerine dayanarak savunmuş ve mücadelesini vermiştir.

Batı’da Kilise-Devlet İlişkisi: Üç Model

Batı’da, *Kilise-Devlet ilişkisi*, ana hatlarıyla, **üç farklı modele** göre şekillenmiştir(8, 9,18):

- **Ortodoks Kilisesi ve “Bizantinizm” Modeli (“Tabi Klerikalizm”)**
- **Katolik Kilisesi ve “Kayzeryo-Papizm” Modeli (“Metbu Klerikalizm”)**
- **Seküler/Laik Model(Protestan Kilisesi ve Katolik Kilisesi)**

Bizantinizm modelinde, Ortodoks Kilisesi, devlete bağlıdır(8,18). **Kayzeryo-Papizm Modelinde**, yukarıda ana hatları ile açıkladığımız **iki devlet, iki kılıç, iki iktidar**, kilisenin altında ruhani liderliğin önderliğinde birleştirilmiştir. Bu güçlerin her ikisini birden nefsinde toplayan papalar, “*İmparator-Papa*” kimliği kazanmışlardır(8). **Seküler/Laik Model(Protestan Kilisesi ve Katolik Kilisesi)** ortaya çıkışı, aşağıda özetlenmektedir.

“Rönesans”(“Yeniden Doğuş”) ve “Reformasyon”(“Yeniden Biçimlenme”)

Miladi V. asırda, Batı-Roma İmparatorluğu çökmeye başladığı bir dönemde bir kısım Romalılar, bu çöküşün sebebini, “*atalarının dinlerinin terk edilmiş*” olmasına bağlayarak Hıristiyanlık öncesi “*Kadim Antik çağa*” dönmeyi savunmuşlardır. Bu düşünce, mazinin ihtişamını hasretle anan ve arayan Romalılar arasında kısa zamanda bir taraftar kitle bulmuştur. Antik çağa dönüş düşüncesi(*eski Yunan, Roma, Yahudi ve Roma’da Hıristiyanlığın başlangıç dönemi*) gittikçe ilgi görmeye başlamış ve bu arayış, **Rönesans ve Reformasyon** denilen, birbirinin devamı olan iki önemli sürecin başlamasına sebebiyet vermiştir. Kesin bir tarih belirtilmekle beraber, Rönesans’ın, 1453 İstanbul’un Osmanlılar tarafından fethiyle; Reformasyon’un da, Alman Papazı Martin Luther’in 1517 yılında *95 maddeden oluşan tezini* Wüttemberg kilisesinin kapısına asmasıyla başladığı belirtilmektedir(8). **Rönesans ve reformasyon hareketleri**, “*antik düşünceye dönüş olarak başlamışken; zamanla onu da aşarak yeni bir felsefenin, yeni bir dünya görüşünün ve yeni bir din anlayışının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.*

Rönesans hareketi, Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasının tüm günahını, Hıristiyanlığa fatura ederek *kadim Yunan, Roma ve Yahudi düşüncesinin* yeniden ihya edilmesini hedeflemiştir. Kilisenin etkisini kırabilmek için de, Hıristiyanlığın başlangıçtaki “*Sezar’ın Hakkı*

Sezar'a Tanrı'nın Hakkı Tanrı'ya Aittir” ilkesine geri dönülmesi ve iki devletin ayrılması, Papalığın/Kilisenin dünya işlerinden el etek çekmesi gerektiğini savunmaya başlamışlardır. Rönesans'ın meydana getirdiği sonuçları, aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür(8, 20, 21):

- **İnsan Merkezli Bir Dünya Tasavvuru, Hümanizm,**
- **Dış-Dünya Ve Eşyanın Hakikatinin Eşyadan Sorgulanması,**
- **Bilgi Kaynağı Olarak Akıl Ve Beş Duyununun Kabul Edilmesi,**
- **Yeni Bir Din Ve Tanrı Anlayışı,**
- **Dinden bağımsız bir Felsefe,**
- **Dinden Bağımsız Bir Kültür,**
- **Şüphelik,**
- **Otoriterlerden Bağımsız Olmak,**
- **Bireycilik,**
- **Ulusçuluk,**
- **Yeni Bir Devlet Ve Hukuk Anlayışı,**
- **Papalık Derebeyi dayanışması Yerine Burjuva Milli Kiliseler Dayanışması,**
- **Milli Kiliseler Fikrinin Ortaya Çıkması,**
- **Dünyevileşme.**

Kilisenin bu gelişmelere tepkisi çok sert olmuştur. Papalık makamının, kendisine bağlı Kilise teşkilatları vasıtasıyla, Katolik olan memleketlerdeki siyasi iktidarlar üzerinde kurduğu yoğun baskı, zamanla tepki almaya başlamış ve milliyetçilik duygularını harekete geçirmiştir. Almanya, İngiltere gibi ülkelerde Katolik Kiliseleri, **'Roma'nın ajanı'** olarak görülmeye başlanmış ve **“Milli Kiliseler”** fikri gelişip yaygınlaşmıştır(19-21). Aynı zamanda, Hıristiyanlığı, ilk ve sade biçimine döndürmek düşüncesi, gittikçe yaygınlaşmış ve geniş bir taraftar kitle kazanmıştır. Bunun sonucu olarak da **Almanya'da Luther'in, Fransa'da Calvin'in ve İsviçre'de Zwingli'nin** geliştirdiği **Protestan hareketler** ortaya çıkmıştır(8,20,21). Calvin ve Zwingli'nin geliştirdiği Protestan hareketler, İngiltere'ye geçerek **Anglikanizm'in** doğmasına imkân vermiştir. Calvin ve Zwingli'nin Protestan Hareketinin, Kuzey ve Kuzey Batı Avrupa'da önemli etkileri olmuştur. Reformasyon süreci, Alman Papazı Martin Luther'in Papalığa tavrı koyması ile başladığı için **“dini bir hareket”** olarak kabul edilmektedir(8, 20, 21). Bununla beraber Reformasyon hareketi, Kiliseyi çok ciddi bir eleştiriye tabi tutmuştur(8). Luther, **“İki Kılıç” ve “İki Devlet”** doktrinine karşı çıkarak Kilise ile Devletin, Papa ile İmparatorun ayrılığı ilkesini savunmuş; Kilisenin ayrı bir hukuku olamayacağını ilan ederek Papalık'ın otoritesini sarsmıştır.

Protestanların bu mücadelesi, şiddetli çatışmalara ve din savaşlarına sebebiyet vermiştir. 1555 senesinde **“Augsburg Din Barışı”** imzalanmıştır(8). Antlaşmadaki **“Kimin Toprağı, Onun Dini (Cuius Egio, Eius Religio) ilkesi”ne göre, “bir prens Katoliklik ya da Protestanlık'tan hangisini seçmişse tebaası da, onun mezhebini (dinini) seçmek zorunda”** kalmıştır. Ayrıca

dört yıllık (1644-1648) müzakerelerin sonucunda **Westfalya Anlaşması** imzalanmıştır. Bu anlaşma metninde "*sekülerleştirme*" ifadesi ilk defa kullanılmış, "*Kilise'nin elinde bulunan emlakın kamulaştırılması*" gerçekleştirilmiş; "*ruhani iktidara ait olan dünyevi gücün mülkiyet ve denetimi dünyevi iktidara*" verilmiştir(8).

Üç Akım

Katolik Kilisesi'ne karşı verilen mücadele, Avrupa coğrafyasının her tarafında, aynı muhteva ve şiddette olmamıştır. Mücadelenin şiddeti ve büyüklüğüne bağlı olarak üç farklı yaklaşım, akım ortaya çıkmıştır:

- *Dini tamamen reddetmek: Ateizm*
- *Dinin bünyesinde bir ıslahata girişmek: Sekülerizm*
- *Dini tamamen pasifize etmek, hayattan izole etmek: Laisizm*

Birincisi, *ateizm* olup geniş kesimler tarafından tasvip görmemiştir. **İkincisi**, Luther ile birlikte başlayan Reformasyon olup *German kökenli* kuzey ülkelerde **Sekülerizm** olarak taban bulmuş, dini parçalayan ve özel hayata indirgeyen bir yaşam tarzı inşa etmiştir. **Üçüncüsü**, *Fransa* başta olmak üzere *Latin kökenli güney ülkelerinde* gerçekleşmiş, uzun, sert mücadelelerin sonucunda **Laisizm** olarak vücut bulmuştur.

Laiklik/Laisizm/Laikleşme'nin İstılahı Anlamları

Laisizm, Laikliğin ideolojik kimlik kazanmış halidir. "Laisizasyon" ise, bu fikirlerin eylem haline gelişini yani "Laikleşme"yi ifade eder. Laiklik/Laisizm, dine karşı sert, katı nitelikler taşıyan keskin bir ideolojik harekettir(8). Laiklik/Laisizm, Sekülerizmin dine daha aşırı şekilde karşı olan özel bir halidir. Sekülerizm için daha önce ifade ettiklerimiz Laisizm için de geçerlidir. Sekülerizm/laisizm, ateizm değildir. Laisizm, sekülerizme nazaran, dine karşı tutumu daha sert ve katıdır, ateizme daha meyillidir. Sekülerizm, Protestan dünyevileşmesi iken laisizm, Katolik dünyevileşmesidir. Latin/Katolik ülke olan Fransa, laiklik'in hem teoride ve hem de pratikte kalesidir(8,9). Fransız Laisizmi, ateizme daha yakın olup dine karşı en köktenci, en sert, en yıkıcı, en müsamahasız ve ateizme daha yakın hatta ateizme kolaylıkla kayabilen ideolojik bir yaşam tarzıdır.

'Laikliğin lügat manası, '*Kilise mensubu olmayan halktan kişi*' iken, süreç içerisinde, *Dinin hayattan el etek çektiği, hayata müdahil olmadığı, Allah ve Ahretin unutulup önemsizleştirildiği, Allah ve Ahret göz önüne alınarak hayatın tanzim edilmediği, Dinin Devlette/kamuda hiçbir şekilde etkisi olmayan bir yaşam tarzı anlamına gelen İstılahı bir anlam kazanmıştır. Laiklik, bilgi kaynağı olarak sadece akıl ve beş duyuyu alarak hayatı tanzim eder; vahyi ve peygamberlerin sünnetini ret eder.*

Laiklik/Laisizm, Dinin devlet idaresinde/kamuda hiçbir etkisinin olmamasını öngörmekte ve uygulamaktadır. Laiklik/Laisizm, toplumsal var oluşun her alanında, Devlet eliyle

Din'i etkisizleştirerek, tamamıyla bireysel bir hale getirilmesini istemektedir. Laiklik/Laisizmde Din, sadece kişilerin özel dünyalarına ve manevi dünyalarına hapsedilmiş, dünya ile olan bağlantısı koparılıp atılmıştır. Din tamamen devletin kontrolü altındadır(8,9).

Laisizmde Devlet, sadece beşer aklının öngördüğü hukuku referans almakta, Vahyin vazettiği hukuku kabul etmemektedir:

“Laik bir devlette hükümet ve idari işler ve bunları tanzim eden kanun ve kaideler, prensiplerini dini mülahazalardan değil, sırf ihtiyaçlardan ve hayat realitelerinden alır. Halbuki laik olmayan devlette kaide ve kanunlar dini esaslara dayanır... Laiklik sadece devlet faaliyetlerine ve amme faaliyetleri sahasına ait bir prensiptir. Ferdin hususi ve manevi hayatı, ailesi ve sevdikleri muhit, bu prensibin dışında kalır.”(22).

Kur’ân Ve Sünnete Göre Din

Din kelimesi, dil yönünden incelendiğinde; “baş eğmek”, “itaat etmek”, “hakkını almak”, “ödünc almak”, “borç etmek”, “borç vermek”, “adet edinmek”, “baş eğdirmek”, “zorlamak”, “hesaba çekmek”, “idare etmek”, “ceza veya mükâfat vermek” ve “hizmet etmek” gibi anlamları bulunmaktadır(23-25).

Kur’ân-ı Kerim’de dinin bütün bu anlamları, birbiri ile bağlantı kurularak yer almakta ve altı boyutlu bir uzay tanımlayan ıstılahı bir anlam kazanmaktadır:

Birinci Boyut: *Yüce, yüksek egemenlik sahibinden gelen üstünlük, galibiyet ve mutlak hâkimiyet, Tek ve mutlak otorite.*

İkinci Boyut: *Bu yüce, tek ve mutlak otoriteden gelen değerler sistemi, yol ve istikamet gösterme.*

Üçüncü Boyut: *Bu yüce egemenlik sahibi otoritenin insana verdiklerine karşı insanın kendini borçlu hissedip ona boyun eğmesi, itaat etmesi, tapınması, hizmet yapması, ibadet yapması.*

Dördüncü Boyut: *Yüce egemenlik sahibi otoriteden gelen değerler sistemini benimseyip hayata aktaran İnsan, İnsan Topluluğu, Cemaat, Millet, Ümmet.*

Beşinci Boyut: *Yüce egemenlik sahibi otoriteden gelen değerler sistemine ve vazedilen nizama karşı insanın gösterdiği tepki ve takındığı tavra bağlı olarak vazedilen ödül ve ceza sistemi.*

Altıncı Boyut: *Yüce egemenlik sahibi otoriteden gelen değerler sistemi çerçevesinde fitrat üzerine inşa edilen ‘fikri ve ameli nizam’/sistem.*

Kur’ân-ı Kerim’de “**Din**” kelimesi, bazen *birinci ve dördüncü manada* (40/64-65; 39/2,3, 11-17; 16/52; 3/83; 98/5), bazen *ikinci ve üçüncü manada* (10/103,104; 12/ 40,76; 30/26-30; 24/2; 9/36; 6/137; 42/21; 109/6), bazen *beşinci manada* (2/130, 135; 3/95; 4/125; 6/161;

16/123; 22/78), bazen de *altıncı manada* (51/5,6; 107/1-3; 82/17-19), bazen de 6 manayı da *içerecek* şekilde kullanılmıştır(9/29, 33; 40/26; 3/19, 85; 8/ 39; 110/1-3).

Mevdudî, Kur'ân'da **Din** kavramına yüklenen asıl anlamın, bu altı boyutu ihtiva eden anlam olduğunu ifade etmektedir(23). 9/29 ve 40/26 ayetlerinde, din kelimesine yüklenen bütün anlamlar, birlikte yer almaktadır. Bu Ayetlerde '**Allah'ın ve Peygamberinin haram ettiği şeyleri haram tanımayan**' tabirinde; aile hayatından, topluma ve günlük hayatın tanzim edilmesine kadar tüm ilişkilere ilişkin *kanun, kural ve kaideler* dile getirilmektedir. Daha açıkçası Allah'ın ve Peygamberin vazettiği genel hükümlerle inşa edilen bir sistemin varlığından bahsedilmektedir. Hz. Peygamber, "*Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu Mesih'i rableri olarak kabul ettiler. Oysa tek ilâhtan başkasına kulluk etmemekle emrolunmuşlardı. Ondan başka ilâh yoktur. Allah, koştukları eşlerden münezzehtir.*"(9Tevbe 31) ayetini;

"Aslında onlar, bunlara (ruhbanlarına) tapınmadılar, ancak bunlar (Allah'ın haram ettiği bir şeyi) kendileri için helâl kılınca hemen helâl addediverdiler, (Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi de) kendilerine haram edince hemen haram addediverdiler."(26)

şeklinde yorumlarken, din kelimesindeki 6 boyutun nasıl bir bütünlük içerisinde olduğunu da güzel bir örneğini vermiştir.

Hz. Musa'nın Firavun'a karşı verdiği mücadeleyi anlatan âyetler incelendiğinde, tarafların dini, yukarıdaki 6 boyutlu bir uzay çerçevesinde anlamlandırdıkları çok rahat görülebilir(20/49,50; 28/38; 79/23-24). Eğer **en yüksek otorite Allah** ise hayat onun emir ve direktiflerine göre; yok eğer **en yüksek otorite Firavun**'sa hayat onun emir ve direktiflerine göre tanzim edilecektir. Hz. Musa ile Firavun arasındaki tartışmanın **Rab kavramı** etrafında şekillenmesinin ana nedeni budur. Hz. Musa'nın getirmek istediği **Dinin** anlamını, Firavun kavminin önde gelenleri ile sihirbazlar da Firavun gibi anlayıp benzer tepkiyi göstermişlerdir(7/127; 20/63).

Firavun'un "*Bırakın beni dedi, Musa'yı öldüreyim; varsın Rabbine yalvarsın! Çünkü Ben O'nun, dininizi değiştireceğinden, yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum.*" (40 Mümin 26) demiş olmasının sebebi, Hz. Musa'nın anlattığı **Dinin**, sadece ibadeti içeren bir inanç sistemi değil; aynı zamanda yeni değer sistemine göre halkın içinde yaşadığı ve kendisini bağımlı hissettiği kurallar, kaideler ve kanunlar bütününe oluşturduğu bir nizam ve bir yaşam tarzını da inşa etme boyutlu olmasından dolayıdır. Kuran, Din kelimesini, bu boyutu ile Hz. Yusuf olayında da kullanmaktadır(12/76).

Dinleri Birbirinden Ayıran Temel Unsurlar

İnsanın yeryüzünde nasıl yaşaması ve hangi değerlere göre hayatını tanzim etmesi gerektiğine ve hangi bilgi kaynaklarını kullanacağına ilişkin kaideleri, kuralları ve kanunları kimin vaaz edeceği, vaaz edilen bu nizamda insanın yetki ve sorumlulukları, vaaz eden otoriteye karşı insanın sorumlulukları, bu dünya ile ölüm sonrası hayat arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı,

otoriteden insana doğru yönelen ödül ve cezanın ne olacağı, dinleri birbirinden ayıran temel unsurlardır. Bu sorulara verilen cevaplar, dinleri birbirinden ayırmaktadır. Kuran ve Sünnet düzleminde meseleyi ele aldığımızda, iki ana din eksenini sözkonusudur: **Tevhidi Dinler, Şirk Dinleri.**

Kuran'a göre Allah, insanlara uymaları gereken temel değerleri, kanuniyetleri, Peygamberler ve Kitaplar vasıtasıyla '**Allah'ın dini**' adı ile bildirmiştir. İnsan ise buna uyup uymamakta serbest olup kendine Allah'ın dininin dışında başka bir din arayabilmektedir(3/83).

Tevhid dininde Allah, en yüksek otorite olup temel değerleri koymada hiçbir ortak kabul etmemektedir. Kur'ân, insanoğlunun Allah'ın dışında veya yanında ikinci derece bir otorite kabullenmesini, şirk olarak nitelendirmektedir(42/21). Bu açıdan baktığımızda "Allah'ın Dini" dışındakilerin hepsi, şirk dinidir. Kur'ân'da Yunus Sûresi'nde iki farklı dinin varlığını görebilmekteyiz(10/104). Bu ayette *din* kavramının **birinci anlam boyutunda** yer alan yüce otorite ve hükümdarın Allah olduğu; **üçüncü anlam boyutu** ile itaat ve teslimiyetin yalnızca ona yapılması gerektiği belirtilirken gizli olarak ölüm ötesi hatırlatılarak *ödül ve ceza sistemi* ile ilgili olan **beşinci anlam boyutuna** dikkat çekilmektedir. Bu dine tabi olanların *müminler topluluğundan* olduğunun ifade edilmesi ile **dördüncü anlam boyutuna** vurgu yapılmaktadır.

Kuran'da, Allah'ı en yüce otorite olarak benimseyip onun gönderdiği değerlere ve gösterdiği yola tabi olanlar **muvaahhit**, diğerleri ise **müşrik** olarak nitelendirilmekte; muvaahhitlerin müşrikler ile aralarına mesafe koyması emredilmektedir. Allah'ın dışındaki şeylere tapılmaması, ibadet edilmemesi ifade edilirken **dinin üçüncü anlam boyutuna** vurgu yapılmış olmaktadır(10/105, 106).

İnsanın kurtuluş ve mutluluğu, *Allah'ın insanlığa gönderdiği bilgiye* tabi olup olmamasına bağlıdır ve bu konudaki seçimde insan, serbest bırakılmıştır. Ödül ve ceza, yaptığı tercihe göre şekillenecektir(10/108).

Yukarıdan incelemelerden anlaşılabilceği gibi **dinleri birbirinden ayıran ana kriter, din kavramının altı anlam boyutudur.**

Tevhid Dini

Tevhid dini dediğimizde, kafamızda canlanması gereken olmazsa olmazlar nelerdir? Bunu, dinin altı anlam boyutunu göz önüne alarak cevaplandırmamız gerekmektedir.

Birinci Boyut: Tevhid dininde, en yüce, yüksek mutlak hâkim otorite, **Allah'tır.** Allah, Kuranı Kerim'de 'Esmâ-ul Hüsnâ' diye ifade edilen 99 dokuz sıfatla kendini tanıtmaktadır. **Allah, en yüksek otorite olarak mutlak hâkim, mutlak kanun koyucu, hüküm koyucu, mutlak yol gösterici, mutlak terbiye edici, mutlak huzur ve sükûn verici ve tek sığınacak mercidir(21/22, 172; 25/43; 9/31).**

İkinci Boyut: Tevhid dininde en üst otorite olarak Allah, insanları yol boyu başıboş bırakmamış, bunalım dönemlerinde onlara peygamberler, resuller, nebiler ve kitaplar göndererek onlara yol göstermiş, yaşanacak bir sistem vazedmiştir.

Üçüncü Boyut: Tevhid dininde, insanın Allah'a olan borcunun bir edası olarak itaat, kulluk ve tapınma anlamlarını içerecek bütünlükte yalnızca Allah'a ibadet etmesi istenmektedir(36/60, 61; 9/31; 21/92, 93).

Dördüncü Boyut: Bu, yüce otoriteden gelen değerler sistemini benimseyip yaşama aktaran insan topluluğu, *müminler topluluğu*, *'Ümmet'/'Millet'* olarak isimlendirilmektedir. **Allah'tan gelen değerler sistemini benimsemiş olmayanlar ise müşrikler topluluğu** olarak ayrı bir toplum, ayrı bir millet, ayrı bir ümmettirler(10/104-106). Farklı topluluklarla bütünlenebilmek, ancak Rab, ilah ve ibadet kavramlarını yalnızca Allah'a has kılmakla mümkündür(3/64).

Beşinci Boyut: Yüce egemenlik sahibi otoriteden gelen değerler sistemine ve vazedilen nizama karşı insanın gösterdiği tepki ve takındığı tavra bağlı olarak vazedilen *"ödül ve ceza sistemi"*, *Cennet ve Cehennem'dir. Ancak* Ödül ve cezanın bir kısmı, bu dünya, bir kısmı ise öteki dünya ile ilgili olduğu göz ardı edilmemelidir.

Altıncı Boyut: Kuran'da *"Hükümün Allah'a ait olmasından"*, *"Allah'ın indirdikleri ile hükmedilmesinden"* kast edilen, Allah'ın gönderdiği değer sistemine göre inşa edilen *'fikri ve ameli nizamıdır'*(12/40; 5/44-50; 118-120, 2/85-86; 15/90-95).

Şirk Dini

Tevhid dininin, yukarıda izah edilen altı boyutundan herhangi birinin inkârı, reddi, önemsiz kılınması dini, tevhid dini olmaktan çıkarmakta onu, şirk dini haline dönüştürmektedir.

Dini, sadece Allah ile kul arasında namaz, oruç, hac, zekât, dua ve zikir boyutlu(Üçüncü Boyut) olarak tanımlayıp onu, ferdin kalbine, vicdanına, evine ya da mabedine hapsedmek, bireysel hayattan toplumsal hayata, ekonomik hayattan ceza hukukuna kadar her alandan tasfiye etmek, günlük hayatın her sahasını tanzim etmesine karşı çıkmak(Altıncı Boyutu İnkâr), tevhid dinini parçalayıp yeni bir din inşa etmek demektir:

"Gerçek şu ki, dinlerini parça parça edip kendileri de gruplaşanlar, sen hiç bir şeyde onlardan değilsin. Onların işi ancak Allah'adır. Sonra O, işlemekte olduklarını kendilerine haber verecektir."(6/159).

Böyle bir din, Kuran'a göre şirk dinidir; müntesipleri de müşriktir(5/44-50; 3/118-120; 2/85-86, 7/3; 10/104-108; 12/40; 15/90-95).

Şirk dininde vahyi bilgi ya yoktur ya da parçalanmış olarak vardır. Şirk dinindeki bilgi, yalnızca insan aklına, deney ve gözleme dayanmaktadır.

Sekülerlik/Laiklik, Sekülerizm/Laisizm Şirk Dinidir

Samuel Johnson, Loobster, Oxford sözlüklerinde, Uluslar Arası Üçüncü Yeni Sözlük'de yapılan tanımlar ve sekülerizm teorisyenlerinden Harvey Cox, Edward Bailey, Max Weber, Bryan Wilson, Peter Berger, Thomas Lucman , Karel Dobbelaere, Jürgen Habermas'ın Sekülerlik/Laiklik, Sekülerleşme/Laikleşme, Sekülerizm/Laisizm'e ilişkin yaptıkları tanım ve açıklamalar, Dinin Altı Anlam Boyutu ile mukayese edildiğinde, sekülerlik/laiklik'in, sekülerizm/ laisizm'in şirk dini olduğunu ortaya koymaktadır.

Sekülerlik/laiklik, sekülerizm/laisizm Dinin toplumsal hayattan tasfiye edildiği bir yaşam tarzının adıdır. Sekülerizasyonda/laisizmde varlık teorisi, bilgi teorisi ve değer teorisi açılarından dine açılmış bir savaş vardır. Her ikisinde de, Allah ve Ahret unutulmuş ya da önemsizleştirilmiş, insan ve dünya ile bütün irtibatı koparılıp atılmıştır. Vahyi bilgi fonksiyonsuzdur. Seküler/Laik düşüncede, Allah'ın ve Ahret hayatının var olup olmaması önemli değildir. Allah, Ahret var olabilir. Ancak Allah, hiçbir şekilde bu dünyaya, bu dünyada ki hayata karışamaz, onu tanzim edemez. Bu dünyada ki hayat da, Ahret var diye düzenlenemez.

Bütün bu ana kabullerin uzantısında günlük hayatta, sanatta, kültürde, eğitimde, dilde, bilimde, değerlerde, düşüncede, ekonomide, siyasette yönetimde ve devlet hayatında; kısaca günlük hayatın herhangi bir yerinde dine ve dini düşünceye yer yoktur. Bu açıdan Laik-Seküler düşünce, Kuran'ın tanımladığı ve Hz. Peygamberin hayata geçirdiği dini parçalamış ve anlam alanını daraltmış(6/159; 30/32) olup tam bir şirk dinidir.

Bu çerçevede Laik-Seküler düşünceyi değerlendirdiğimiz zaman, Laik-Seküler düşüncenin kökleri, İblis'in Allah'a isyan etmesine kadar uzanmaktadır (2/30-39; 7/11-31; 15/26-48; 17/61-65; 20/115-127; 38/71-85; 53/32; 55/14-15). Kavramsallaştırmanın çok sonra yapılmış olması muhtevayı değiştirmemektedir. İblis, Hz. Âdem'i tuzağa düşürmek için Allah'ın Hz. Adem'e verdiği bilginin ve koyduğu kanunların tersini Hz. Adem'e söylemiş ve onu kandırarak tuzağa düşürmüştür. O nedenle Laik- Seküler düşüncenin atası, İblistir:

“Ve ey Âdem, sen ve eşin cennete yerleş. İkiniz de dilediğiniz yerden yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.

Şeytan, kendilerinden 'örtülüp gizlenen çirkin yerlerini' açığa çıkarmak için onlara vesvese verdi ve dedi ki: «Rabbinizin size bu ağacı yasaklaması, yalnızca, sizin iki melek olmamanız veya ebedi yaşayanlardan kılınmamanız içindir.» Ve: «Gerçekten ben size öğüt verenlerdenim» diye yemin de etti.”(7/19-21; Bak: 2/30-39; 15/26-48; 17/61-65; 20/115-127; 38/71-85; 55/14-15; 71/19).

Sonuç: İslam Hayatı Bir Bütün Olarak Ele Alıp Tanzim Eden Bir Dindir

Vahyi bilgi, insanlık için gerekli olan ana değerleri ihtiva etmekte, ana frekansları vermektedir. Peygamberler ise bunları yorumlamış, uygulamıştır. Peygamberler, ana değerler etrafında bir zihniyet, bir anlama, değerlendirme, yorumlama sistemi ve bir hayat nizamı inşa etmişlerdir.

Bu sistem, zamanı, zemini ve içinde bulunulan koşulları, ana değerlerle birlikte ele almakta ve kendi içinde bir bütünlük meydana getirmektedir. Âlimler, bu sistemi zaman, zemin ve koşulları da göz önüne alarak geliştirip, zenginleştirmektedir. Bu noktada akıl, deney ve gözlem işin içerisine girmektedir. *Böylelikle İnsanın Allah'la, kendisi ile, nesillerle, ailesi ile toplumu ile, devleti ile, doğa ile ve diğer inanç sistemindeki insanlarla ilişkileri, Allah'tan gelen hidayet, vahyi bilgi, çerçevesinde tanzim edilmektedir.*

Kuran, Tevrat ve İncil'e atıfta bulunarak Peygamberlerin, "Bilgin-yöneticilerin" ve "yüksek bilginlerin" Kitap'la hükmettiklerini belirtmektedir. Bu, hayatın tanzim edilmesi ile ilgili fikri ve ameli nizama yapılan bir vurgudur. Vahye dayalı bir hukuk sisteminden bahsedilmekte, bunu uygulamayanlar "kafir", "zalim" ve "fasık" olarak nitelendirilmektedir:

"[5.44]...Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar, kâfir olanlardır."

"[5.45]...Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar, zalim olanlardır."

"[5.47]...Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar, fasık olanlardır."

Bu ayetlerin devamında Allah, doğrudan doğruya Hz. Muhammed'i muhatap olarak "*Allah'ın indirdiğiyle hükmetme*"sini emretmektedir:

"[5.48] Sana da (Ey Muhammed,) önündeki kitap(lar)ı doğrulayıcı ve ona 'bir şahid-gözetleyici' olarak Kitab'ı (Kur'an'ı) indirdik.

Öyleyse aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen haktan sapıp onların heva(istek ve tutku)larına uyma."

Daha da önemli olan nokta, Allah Peygamberini, hükmün bir kısmında şaşırılma, yanıltılma tehlikesine karşı uyarmakta, sistemi bir bütün olarak düşünmesi gerektiğini hatırlatarak "hainlerin savunucusu" olmama konusunda O'nu ikaz etmektedir:

"[5.49] Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve onların hevalarına uyma,

Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni şaşırmasınlar diye onlardan sakın. "

"[4.105] Şüphesiz, Allah'ın sana gösterdiği gibi insanlar arasında hükmetmen için biz sana Kitabı hak olarak indirdik.

Sakın Hainlerin savunucusu olma."

Öyleyse;

"Ey İman Edenler", "laikliği/sekülerliği" savunarak "**sakın hainlerin savunucusu olmayın."**

Kaynaklar

- 1-“TBMM Başkanı Kahraman: Kendimize Uygun Bir Anayasa Yapacağız”, Star 26.04.2016;
[Http://Haber.Star.Com.Tr/Sondakika/Kendimize-Uygun-Bir-Anayasa-Yapacagiz/Haber-1106687](http://Haber.Star.Com.Tr/Sondakika/Kendimize-Uygun-Bir-Anayasa-Yapacagiz/Haber-1106687)
- 2- Timetürk 26.04.2016;
<http://www.timeturk.com/mustafa-sentop-anayasa-teklifimizde-laiklik-var/haber-141317>
- 3- Doğan M., Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yayınları, İstanbul, 2005.
- 4- Ülken, H. Ü., Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, S.121.
- 5- Izutsu, T., *Kur’an’da Allah ve İnsan*, Ankara Üniv., Ankara, 1975, s.21,22
- 6-Şeriatî A. *Medeniyet ve Modernizm*, Düşünce Yayınları, İstanbul, 1980, S:40-120.
- 7-Ramsaur, E. E., Jöntürkler, 1908 İhtilalinin Doğuşu, Pınar yayınları, İstanbul, 2011, S: 18.
- 8- Hocoğlu, D., Laisizm'den Milli Sekülerizm'e Laiklik Sorununun Felsefi Çözümlemesi, *Selçuk Yayınlar*, Ankara, 1995, S: 48-52; 80-90; 100-150
- 9- Altındal, A., Laiklik Enigmaya dönüşen Paradigma, Alfa, İstanbul, 2007, S: 6.
- 10- Kaplan Y., ‘Seküler Aklın Ötesi’, İslamiyat IV (2001), Sayı 3 S: 81-102.
- 11-Kardavi, Y., İslam ve Laiklik, Denge Yayınları, İstanbul, 1996, S: 59-60.
- 12- Güler İ., “Dünyanın başına gelen Derin sapkınli: Dünyevileşme, İslamiyat IV, (2001), Sayı 3, Sİ 35-58.
- 13 – Swatos, W., H., Christiano, K.j., Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni, Sekülerizm Sorgulanıyor, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, S: 95-122.
- 14- Berger, B., “Sekülerizmin Gerilemesi”, Sekülerizm Sorgulanıyor, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, S: 7-10
- 15- Hadden J., K., “Sekülerizmden dönüş”, Sekülerizm Sorgulanıyor, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, S: 123-159.
- 16- Berger, B., “Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine”, Sekülerizm Sorgulanıyor, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, S: 75-94.
- 17- 6 Haziran 2008, Radikal, S. 10.
- 18-Bulaç A., *İslam ve Modern Zamanlarda Din-Devlet İlişkisi*, Cogito, Laiklik, Sayı 1 Yaz 1994, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, Mayıs 2007, S:67-87)

- 19- Öktem N., *Dinler ve laiklik*, Cogito, Laiklik, Sayı 1 Yaz 1994, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, Mayıs 2007, S:33-49
- 20- Hançerlioğlu, O., *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, S:266-269.
- 21- Gökberk M., *Felsefe Tarihi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974, S: 187-253
- 22- Başgil, A. F., *Din ve Laiklik*, yağmur Yayınevi, İstanbul, 1962, S: 147-173.
- 23- Mevdudi, *Kuran'ın Dört Temel Terimi*, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 1999, S:123-137
- 24- Attas N., *İslam ve Laisizm*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002, S: 69-99
- 25-Ünal A., *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990, 122-132
- 26- *Tirmizî, Tefsir, Berâe, (3094).*